

Admiral  
BOGDAN PECOTIĆ

## *Bitna obilježja namjene i operativne upotrebe Četvrte armije*

Tema o kojoj danas raspravljamo zahtijeva, između ostalog, i kompleksno razmatranje svih relevantnih činilaca — kako političkih tako i strategijsko-operativnih — koji su bili značajni pri donošenju odluke o formiranju armija kao najviših operativno-strategijskih grupacija, početkom 1945. godine. S tim u vezi, rekao bih nešto više o uslovima nastanka Četvrte armije, jer su oni specifični u odnosu na uslove stvaranja Prve, Druge i Treće armije, a i u vremenskom pogledu postoji distanca od puna dva mjeseca. Četvrta armija je formirana samo nepunih dvadesetak dana prije opće ofanzive naših snaga na cjelokupnom jugoslavenskom ratištu za konačno oslobođenje zemlje, pa se zato i njeno formiranje mora posmatrati u okviru njene operativne upotrebe. To ne samo iz metodoloških razloga (mada su i oni značajni) već prije svega zato da bismo imali što cjelovitiji političko-strategijski pogled na jugoslavensko ratište u svim njegovim relacijama i dimenzijama, a to bi očigledno bilo neizvodljivo bez uporednog sagledavanja nastanka i funkcioniranja sve četiri naše armije, kao i Mornarice i Vazduhoplovstva Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije.

1. *Formiranje Četvrte armije*, 1. marta 1945. godine, uslijedilo je kao logična posljedica već ostvarene tri bitne pretpostavke: prvo, već izvojevanih značajnih vojnih i političkih uspjeha i pobjeda na najvećem dijelu jugoslavenskog ratišta, posebno nakon definitivnog oslobođenja Makedonije, Kosova, Srbije i Vojvodine, čime su stvoreni svi preduvjeti za izvođenje završne ofanzive velikih razmjera;

drugo, oslobođenje cijele Dalmacije i jadranskih otoka, odnosno tzv. primorskog pojasa — predstavljalo je gotovo isto toliko značajan operativno-politički elemenat u generalnim strategijskim procjenama druga Tita i najvišeg političkog i vojnog rukovodstva, jer je upravo zahvaljujući tim pobjedama stvoren snažan i pouzdan placdarm za dalji prodor jedinica novoformirane Četvrte armije, ali istovremeno i neprobojni bedem od bilo kakvih pokušaja sa Zapada za eventualni dolazak na naše tlo; i treće, u svojoj strategijskoj zamisli za potpuno oslobođenje zemlje i uspostavljanje nove Jugoslavije drug Tito je već imao sasvim jasnu viziju ne samo o armijama kao najvišim operativno-strategijskim grupacijama već istovremeno i o njihovom broju, efektivima, planovima upotrebe i općim pravcima dejstva, pri čemu ni u jednom trenutku nije bio doveden u pitanje njegov opći strategijski koncept — da se sinhroniziranim nastupanjem i dejstvima sve četiri armije na širokom frontu slomi otpor i razbiju snage neprijatelja, prodirući nezadrživo na sjeverne i zapadne granice zemlje.

S tim u vezi, podsjetio bih samo na nekoliko najznačajnijih okolnosti vojnog i političkog karaktera čija nam spoznaja omogućava da potpunije i kompleksnije shvatimo sve ono što je značajno za razumijevanje uloge i dejstava Četvrte armije (ali i ostalih).

Kao što je poznato, prvi mjeseci 1945. godine već su jasno nago- vještavali skori poraz hitlerovske Njemačke. Tu činjenicu nisu više mogle da dovedu u pitanje nikakve okolnosti: ni priče o novom, ču- dotvornom, oružju, koje je Gebelsova propaganda neprekidno širila, ni špekulacije o tzv. razdoru među saveznicima i u tom okviru o potpisivanju separatnog mira sa Anglo-amerikancima, ni stalno na- govještavane nove ofanzive njemačkih armija. Odluke Teheranske i Krimске konferencije (na Jalti) nedvosmisleno su stavljale do zna- nja da su vodeće sile antihitlerovske koalicije čvrsto odlučne u pog- ledu konačnog razbijanja hitlerovske Njemačke, i da u tom po- gledu više niko ne treba da ima iluzija. Tu činjenicu, međutim, na- statičko rukovodstvo nije htjelo ni moglo da shvati; Hitler je i dalje insistirao na upornoj odbrani zaposjednutih frontova, pa čak i izvo- đenju lokalnih protivofanziva (npr. u Ardenima i Mađarskoj), a upo- redo se i dalje nastavljalo sa još bjesomučnijim terorom u okupira- nim zemljama.

Na sličan način Hitler i njemačka Vrhovna komanda gledali su i na jugoslavensko ratište. Energično je odbačen prijedlog koman- danta Jugoistoka da se jedinice Grupe armija »E«, zbog sve nepo- voljnijeg razvoja situacije i pred rastućom ofanzivom Narodnooslo-

bodilačke vojske Jugoslavije, postepeno povlače sa juga i organizuju nove linije odbrane koje bi, prema procjeni njemačkih komandnata, omogućile efikasniju zaštitu kontinuiranog izvlačenja i osigurale zapadni jugoslavenski prostor kao strategijsko-geografski spoj između frontova u Italiji i Mađarskoj, a kojim, uostalom, izvode i svi komunikacijski pravci sa Balkana i Apeninskog poluotoka prema Austriji i Njemačkoj. Hitler se još uvijek zanosio iluzom da će rađanje nove Jugoslavije, sa Titom na čelu, postati jedan od odlučujućih činilaca sukoba između SSSR-a i članica zapadne antifašističke koalicije, iz čega bi on mogao nešto da ušićari u već nastaloj agoniji. Posebno se špekuliralo našim primorskim pojasom, točnije — njegovim sjevernim rubom (Kvarnerom, Rijekom i Istrom), za koji su Englezi ispoljavali izuzetan interes i kalkulirali s njim u svojim operacijskim i političkim planovima. To je bio, vjerojatno, jedan od glavnih razloga zbog kojeg su njemačke i kvislinške trupe zaposjele gotovo svako veće mjesto u ovom području, pripremajući se i organizujući za dugu i upornu odbranu.

Posljednji mjeseci 1944. i prvi dani 1945. godine bili su obilježeni novim i još većim pobjedama naše revolucije i oslobodilačke borbe. Definitivno su oslobođeni svi istočni dijelovi Jugoslavije a Narodnooslobodilačka vojska je brojno povećana za preko 150.000 boraca. Prvog januara 1945. oformljene su prve tri armije a u pozadini neprijatelja dejstvovalo je i dalje osam korpusa, nanoseći teške gubitke neprijatelju. U primorskom području, nakon oslobođenja Crne Gore i Dalmacije, slomljen je otpor njemačkih divizija i korpusa i u dva izuzetno značajna i utvrđena rejona — Kninu i Mostaru, čime su bili stvoreni svi neophodni preduvjeti da se poslije nekoliko uspješnih napadnih operacija korpusnog nivoa poduzme završna ofanziva strategijskog značaja.

Uporedo sa velikim vojnim uspjesima, točnije — zahvaljujući njima, počele su sve jasnije da se vide i konture naših političkih pobjeda. Nakon pune tri godine otpora i opstrukcija svih vrsta saveznici su konačno prihvatili i priznali izdajničku i kolaboracionističku ulogu Draže Mihailovića i njegovog četničkog pokreta, čime je prihvaćena i javno objelodanjena istina da je u okupiranoj i raskomadanoj Jugoslaviji od prvog dana okupacije jedina snaga koja je vodila upornu, neprekidnu i krvavu borbu protiv okupatora i njegovih domaćih saveznika bila Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije, predvođeni Komunističkom partijom i društvom Titom. Njena snaga je koncem 1944. godine bila već na takvoj razini da je držala samostalan front na jugoslavenskom ratištu, koje je je povezivalo sovjetske armije — sa jedne strane, i anglo-ame-

ričke armije na Apeninskom poluotoku — sa druge strane. Drugim riječima, ona je izrasla u potpuno ravnopravnog i legitimnog saveznika u okviru opće antihitlerovske koalicije, koji je u završnom periodu drugog svjetskog rata imao čvrsto određenu i jasnu poziciju u okviru jedinstvenog savezničkog fronta. Taj zamašni dio koji smo »pokrivali«<sup>1</sup> prostirao se između r. Drave i Jadranskog mora, i vezivao je preko 700.000 neprijateljevih vojnika. Bilo je logično da se savezniku kao što je naša armija pruži materijalna pomoć i podrška u svim pravcima.

Od velikog značaja bio je i međunarodni prestiž i ugled Josipa Broza Tita, kao inspiratora i vođe oslobodilačkog pokreta i oružane borbe jugoslavenskih naroda, kao i svega onoga što se na tlu Jugoslavije zbilo u protekle četiri godine pod njegovim rukovodstvom. Zahvaljujući tome, bitno je izmijenjen i odnos savezničkih vlada i vojnih komandi prema našoj armiji i narodnooslobodilačkom pokretu u cjelini. Već u ljeto 1944. godine uslijedili su mnogi značajni kontakti sa političkim i vojnim liderima članica antihitlerovske koalicije, posebno V. Britanije i SSSR-a, što je ubrzalo rješavanje jednih, ali je istovremeno podstaklo i izbacilo na površinu i mnoge nove probleme, ni malo lakše od onih koje smo »skidali sa dnevnog reda«. To se posebno reflektiralo u odnosima sa V. Britanijom, što je gotovo kontinuirano opterećivalo sve naše pregovore sa njenim predstavnicima — počev od sporazuma sa vladama Ivana Šubašića, pa preko utvrđivanja naših zapadnih i sjeverozapadnih granica, karaktera vlasti u budućoj Jugoslaviji i sl. Nešto fleksibilnosti ispoljavano je jedino u razmatranjima vojnooperativnih pitanja, kao npr. prilikom razgovora koje je drug Tito vodio, 21. i 24. februara 1945. godine u Beogradu, sa glavnim savezničkim komandantom za Sredozemlje feldmaršalom H. Aleksanderom. Saglasnost je relativno brzo postignuta o dva suštinska problema — forsiranju napada obalskim pojasom i koordiniranju dejstava naših i savezničkih snaga kada se sastanu u sjeverozapadnim krajevima zemlje. Teže je bilo shvatiti Aleksanderov zahtjev u pogledu režima i uprave u sjevernojadranskim lukama i u zahvatu komunikacija što iz tih luka vode prema Austriji. Tito je i ovdje bio veoma rezolutan: jedno je vojnooperativni aspekt problema o kojem se može diskutirati, a sasvim drugo — priznavanje i prihvatanje naše suverene vlasti na ovom području, o čemu ne želimo nikakve pregovore i nagodbe. On je vizionarski ocijenio, posebno u razgovorima sa Vinstonom Čerčilom, da će političko rješenje statusa Rijeke, kvarnerskih otoka, Istre, Trsta i Slovenačkog primorja u velikoj mjeri zavisiti od brzine uspostavljanja našeg vojnog prisustva na tom prostoru, ali i od naše

organiziranosti i odlučnosti da bez ikakvih kompromisa ostanemo na tom tlu. Tu ideju, i zadatak koji je u vezi s njom trebalo realizirati, on je nedvosmisleno predočio komandantu Osmog dalmatinskog korpusa, general-majoru Petru Drapšinu, neposredno poslije sastanka sa feldmaršalom Aleksanderom, kojem je i Drapšin prisustvovao. Postavljajući mu ovaj zadatak, Tito ga je istodobno obavijestio i o formiranju Četvrte armije, kao i tome da će on biti njen komandant.

Jezgro i udarnu snagu Četvrte armije činio je Osmi korpus sa svoje četiri divizije (9, 19, 20. i 26.) čije je ukupno brojno stanje iznosilo nešto preko 46.000 boraca, odlično naoružanih i sa dugim ratnim iskustvom. U sastav Armije uključene su još i tri divizije Jedanaestog korpusa (13, 35. i 43.), zatim dvije divizije Sedmog korpusa (14. i 18), a nešto kasnije i glavnina Devetog korpusa (30. i 31. divizija). Pomenuta tri korpusa (7, 9. i 11.) djelovali su u plićoj i dubljoj pozadini neprijatelja, ali su prema općoj strategijskoj zamisli Generalštaba Jugoslavenske armije njihova dejstva usklađena sa planom dejstava i operativno-strategijskim zahvatima Četvrte armije. Tako je prije početka završne ofanzive Četvrta armija u svom sastavu imala deset divizija, a od rodovskih jedinica imala je još i tenkovsku, artiljerijsku, inžinjerijsku i dopunsku brigadu, puk veze i motorizovani artiljerijski divizion. Brojno stanje Armije prilikom formiranja iznosilo je oko 67.000 ljudi, a od naoružanja je imala 150 topova, 439 minobacača, 75 tenkova, 3.613 puškomitraljeza i preko 40.000 pušaka. U operacijama u Lici i Bosanskoj krajini Četvrtoj armiji sadejstvovale su jedinice Četvrtog korpusa, a u Istri joj je privremeno bila potčinjena i 29. hercegovačka udarna divizija. Posljednjih dana rata jačina Četvrte armije iznosila je oko 110.000 ljudi, tako da je po svojim ukupnim efektivima bila najjača operativno-strategijska grupacija Jugoslavenske armije.

2. *Namjena i zadaci Četvrte armije* proizilazili su iz osnovne strategijske zamisli druga Tita o izvođenju završnih operacija za konačno oslobođenje naše zemlje. U skladu s tim, opći strategijski plan se zasnivao na izvođenju snažnog i silovitog obuhvatnog krilnog manevra glavnine jedinica Jugoslavenske armije, s tim što je od izuzetnog značaja bilo stvaranje neophodnih uvjeta kako bi operativna grupacija na primorskom dijelu ratišta što brže i efikasnije slomila odbranu neprijatelja na tom dijelu fronta, jer se jedino tako moglo u što kraćem vremenu izbiti na naše zapadne etničke granice i zatim nastaviti napredovanje prema širem rejonu Celovca, gdje je planirano konačno zatvaranje oba kraka kliješta oko glavne gru-

pacije neprijatelja koji se izvlačio tim pravcem. Ne upuštajući se ovom prilikom u širu operativno-teorijsku eksplikaciju tih dejstava, želio bih da skrenem pažnju na nekoliko činjenica šireg značaja, bez čijeg sagledavanja i uvažavanja ne bismo mogli potpunije da shvatimo sve relevantne faktore dejstva Četvrte armije.

Postavljajući generalne zadatke Štabu Četvrte armije, drug Tito je jasno stavio do znanja da će njihova pravovremena realizacija i ostvarenje zavisiti, prvenstveno od visokog stupnja organiziranosti i obezbjeđivanja maksimalnog sadejstva svih jedinica, štabova i starješina, ali i od uložених napora svih učesnika i sudionika operacije. Takav zahtjev je bio sasvim logičan i opravdan: pred «frontom» Četvrte armije nalazilo se blizu 140.000 odlično naoružanih neprijateljevih vojnika (što znači da je u početku ofanzive odnos snaga bio 2:1 u korist neprijatelja), a sav taj ogromni prostor koji je trebalo savladati bio je do te mjere utvrđen za odlučnu odbranu da se nije moglo ni računati na neko brzo i olako nastupanje. Koliko je to bio složen i delikatan zadatak dovoljno ilustruje podatak: do rijeke Soče trebalo je savladati oko 300 km veoma teškog i nepresijecanog prostora na kojem je postojalo svega nekoliko upravnih komunikacija lošijeg kvaliteta. Tome treba dodati i činjenicu da su Nijemci gotovo sve otoke posjeli jakim snagama i snažno utvrdili, i jedino je likvidacijom tih snaga bilo moguće forsirano ići naprijed. Konačno, desni bok i veći dio pozadine Četvrte armije nisu bili dovoljno zaštićeni, ali se tome nije smjelo previše poklanjati pažnje jer je taj rizik bio već »ukalkulisan« u opći plan operacije.

Prethodna razmatranja, odnosila su se praktično na vojnu stranu navedenih problema, i to svedena samo na nekoliko najopćijih naznaka, jer će o ulozi i dejstvima Četvrte armije biti znatno više rasprave na skupu o završnim operacijama. Dejstva Četvrte armije imala su, međutim, i svoju izuzetno naglašenu političku dimenziju, možda čak i nešto izraženiju nego na drugim dijelovima jugoslavenkog ratišta. Izvršenjem zadataka, koje je imala Četvrta armija, riješavane su, između ostalog, i mnoge, veoma krupne spoljnopoličke dileme naših budućih odnosa sa zapadnim saveznicima, a samim tim i položaja nove Jugoslavije. Kada to naglašavam, imam u vidu, prije svega, historijsku činjenicu da je vlada V. Britanije sa Vinstonom Čerčilom uporno odbijala sve naše pokušaje i nastojanja da se međunarodno javno i pravno priznaju odluke Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije o priključenju Lastova, Zadra, Rijeke, Cresa, Lošinja, Istre i Slovenačkog primorja matici zemlji, a kao što danas znamo — to je bilo u okviru njihove generalne političke strategije prema narodnooslobodilačkom pokretu. Na jednoj

strani, oni su javno priznavali našu Narodnooslobodilačku vojsku kao jedinu snagu koja se bori protiv fašističkih sila i njihovih saveznika, pružali su nam i materijalnu pomoć, doduše tek od 1943. godine, ali su istovremeno činili sve da bi ostvarili svoje političke i druge kombinacije, koje su bile direktno usmjerene protiv društvenih, klasnih i političkih temelja i okvira nove Jugoslavije. Kao paravan u toj igri služili su im, prije svega, dinastija Karađorđevića i izbjeglička vlada u Londonu, a u zemlji — Draža Mihailović i njegov četnički pokret, kao najbeskrupulozniji eksponenti takve politike. Kombinacije su postojale i sa vladom dr Ivana Šubašića, koja se, međutim, završila na sličan način kao i sve prethodne. Iako to na neki način izlazi iz okvira teme o kojoj raspravljamo, podsjetio bih ipak na jednu Čerčilovu depešu feldmaršalu Aleksanderu, od 1. maja 1945. godine: »Mislim da je značajno da mi i Amerikanci dobijemo kontrolu nad Rijekom, Trstom, Pulom i Istarskim poluotokom. Tamo će svakako doći do strahovite svađe između Italijana i Jugoslavena oko tog teritorija. Ja sam sklon podržati Italijane.«\*

Mislim da je i ova kratka skica političke panorame onog vremena sasvim dovoljna da osvijetli šire, međunarodne dimenzije dejstava Četvrte armije. Pominjem je ne zato što se o tome malo zna već prevashodno zbog potpunijeg i kompleksnijeg sagledavanja vojne i političke komponente naših operacija u zapadnim područjima Jugoslavije, koncem 1944. i prvih mjeseci 1945. godine, jer se te činjenice katkada ne uočavaju na pravi način i u kontekstu šire strategijske koncepcije druga Tita. Drugim riječima, sve pomenute, kao i mnoge druge, vojne i političke kombinatorike Zapada mogle su biti u korijenu presječene jedino snažnom, besprijeckorno organiziranom ofanzivom jedinica Četvrte armije, a da bi se to postiglo, da bi se prevalio dugi i krvavi put od Dalmacije i Like do Trsta i Soče — trebalo je mnogo napora, kolektivne hrabrosti, izuzetne sposobnosti i odlučnosti svih štabova i starješina, a iznad svega jedno snažno moralno-političko jedinstvo i odlučnost svih učesnika ove velike bitke da izvrše svoj historijski zadatak oslobađanja zapadnih dijelova naše domovine.

3. *Bitni elementi organizacije i najznačajnija operativno-taktička iskustva* čine treću specifičnost Četvrte armije. U vrijeme kada je Armija krenula u ofanzivu, 20. marta 1945. godine, pred frontom njenih jedinica nalazile su se veoma brojne i snažne neprijateljeve snage: dva njemačka korpusa (15. i 97), tri ustaško-domobranske divizije, veća grupacija četnika, mnoštvo mornaričkih, artilje-

\* Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 25/1, kut. 5.

rijskih i posadnih jedinica raspoređenih duž obale i na otocima, eskortni razarači i torpedni čamci u Tršćanskom i Kvarnerskom zalivu, ostaci avijacije i dr. Iako je ukupni odnos snaga, bar u početnoj fazi, bio u korist neprijatelja, a uz to ni vremenski (meteorološki) i topografski uvjeti nisu bili najpogodniji — sve jedinice Četvrte armije djelovale su smjelo, odlučno i energično, tako da su mnogi zadaci izvršavani brže nego što je operativnim planovima predviđeno. Bio je to još jedan dokaz da ratna praksa često koriguje nerealno planiranje u jednom ili drugom pravcu, mada u krajnjem efektu to nije bitnije uticalo na dalji tok i konačan ishod operacije. Ono što bih, ipak, u vezi sa planiranjem želio da naglasim jeste maksimalno angažovanje svih komandi — od Štaba Armije do brigadnih i bataljonskih komandi. Detaljno je planirana svaka operacija, svaki značajniji boj i borba većih razmjera, sa potčinjenim starješinama su utanačavana gotovo sva značajnija pitanja sadejstva, posebna pažnja je posvećivana pravovremenom i temeljitom izviđanju objekata napada, insistiralo se na munjevitom i koncentričnim udarima kad god je to bilo moguće. Zahvaljujući tome, ali i opsežnim partijsko-političkim pripremama, Armija je uspjela da za šest dana ostvari ono što je planirano za 15, čime je — u cjelini gledajući — ubrzan zamah i tok svih kasnijih dejstava.

Operativno-taktička načela izvođenja napadnih dejstava prilagođavana su, u principu, svakom konkretnom slučaju, ali postoji nešto što je bilo jedinstveno i tipično za sve takve akcije. To su bili snažni i kratki koncentrični udari jedinica sa fronta, kombiniranih sa izuzetno aktivnim dejstvom partizanskih brigada u pozadini neprijatelja, zahvaljujući čemu su u ruke naših jedinica padali jedan za drugim gotovo svi utvrđeni garnizoni neprijatelja: Bihać, Gospić, Otočac, Senj, otoci Rab, Pag i Krk, i na kraju Cres i Lošinj. Djelujući na taj način — glavnim snagama priobalnom zonom iz istočne Like i sjeverne Dalmacije, a uz snažnu podršku Mornarice NOVJ, avijacije i naširu aktivnost cijelog naroda — Četvrta armija je za nepun mjesec izbila na Riječinu, staru jugoslavensko-italijansku granicu, potpuno razbivši 15. njemački korpus i dvije ustaško-domobranske divizije.

Dalji prodor, međutim, zaustavljen je snažnim fortifikacijskim bedemom na samoj granici, iza kojeg je stajao 97. njemački korpus, pa se ubrzo postavilo složeno operativno pitanje: šta i kako dalje činiti. Treba imati na umu da je bila sredina aprila 1945. godine, da su teške i žestoke borbe još uvijek vođene u Sremu i oko Sarajeva i da je neprijatelj na jugoslavenskom ratištu imao blizu 500.000 vojnika i ogromnu ratnu tehniku. U takvim strategijsko-operativnim

uvjetima svaka pogrešno doneta odluka mogla je imati izuzetno teške posljedice. Toga je očigledno bilo svjesno i naše vrhovno vojno i političko rukovodstvo, ali i Štab Četvrte armije. Zato se granica morala što prije savladati ili »preskočiti«, jer je to bila jedina realna operativna varijanta, koja je omogućavala jedinicama Četvrte armije da oslobode i definitivno zaposjednu tzv. spornu teritoriju prije nego što stignu Anglo-amerikanci. Kao što je poznato, taj zadatak je besprijekorno izvršen u narednih desetak dana izuzetno uspjelim obuhvatnim manevrom desnog i lijevog krila, odnosno prodorom 20. udarne divizije sjeverno od Sniježnika i istovremenim iskrcavanjem jedinica Devete divizije preko Cresa na obale Istre. Razvijajući početni uspjeh munjevom brzinom, ove dvije divizije su već uoči 1. maja započele borbe za Trst, i zajedno sa jedinicama Devetog slovenačkog korpusa uspjele su narednog dana da oslobode ne samo Trst već i cijelo Slovenačko primorje, izbivši širokim frontom na rijeku Soču prije dolaska savezničkih trupa.

Na kraju, moguće je postaviti i slijedeće pitanje: čime objašnjavamo sve ove velike uspjehe i postignute rezultate, i koji su bili najznačajniji faktori koji su to omogućili. Na tako krupno i složeno pitanje nije lako dati kratak i jednostavan odgovor. Zato ću naznačiti samo neke činjenice, koje to donekle objašnjavaju, mada je vjerovatno mogućna i njihova drukčija klasifikacija.

Prije svega, smatram da je osnovni inicijalni činilac i glavna motorna snaga koja je pokretala sve naše jedinice, borce i štabove, kao i sve faktore i subjektivne snage narodnooslobodilačkog pokreta u ovu grandioznu pobjedonosnu ofanzivu i bitku bilo izuzetno snažno, monolitno i ničim nepomućeno opće političko borbeno raspoloženje i optimizam, što je već samo po sebi predstavljalo materijalnu snagu najvišeg nivoa vrijednosti. Taj pobjednički zanos, prirodno nije mogao doći i nastati spontano, sam od sebe, jer se veliki društveni procesi i transformacije tako i ne događaju. On je bio rezultat, prije svega, naše četvorogodišnje oružane borbe na cijelom jugoslavenskom prostoru, naših ostvarenih pobjeda i rezultata na društvenom, političkom i moralnom planu, borbe i utjecaja naše partije u stvaranju jedinstvenog narodnooslobodilačkog pokreta. Sve je to duboko prožimalo svakog našeg borca i ratnika, ali i svakog čovjeka na putevima kojima smo prolazili.

Drugi činilac, u neposrednoj vezi sa prethodnim, jeste i izuzetno visok nivo i originalnost primjenjenih operativno-taktičkih postupaka u novostvorenim uvjetima djelovanja krupnih borbenih sastava, oragniziranih i opremljenih mnogo efikasnije i bolje nego u

ranijim godinama. Njihova suština izražavana je osnovnim načelom, čiji se smisao sastojao u slijedećem: neprijatelj se ne smije potiskivati sa jedne odbrambene linije na drugu, već ga moramo opkoljavati obuhvatnim i koncentričnim udarima snaga sa fronta i iz pozadine, i nanositi mu uništavajuće udare angažovanjem što jačih snaga i u što kraćem vremenu, a time ga spriječiti da manevriše i u pravcu fronta i u vlastitu pozadinu. Tog osnovnog principa naše originalne ratne vještine pridržavale su se sve naše komande i starješine i on je bio utkan u sve planove borbenih dejstava jedinica Četvrte armije. Tome su bile podređene sve naše operativne, organizacijske, partijsko-političke, pozadinske i druge pripreme. Prirodno, pretpostavka za sve to bio je visoki osjećaj odgovornosti i najšira inicijativa, koju smo razvijali, podsticali i zahtijevali na svim nivoima vojne organizacije — od boraca do Štaba Armije. Uspjesi koje je Četvrta armija postigla na svom pobjedonosnom putu za nepuna dva mjeseca bili su, u stvari, samo još jedan u nizu blistavih i briljantnih primjera trijumfa naše partizanske ratne vještine, ali i nešto više od toga — rječiti dokaz izgradnje najznačajnijih vrlina naših boraca i starješina, i to ne samo u organizacijskom i borbenom pogledu već, prije svega, na moralno-političkom planu. Stečena iskustva u ovom pogledu moramo uvijek imati u vidu i maksimalno ih ugrađivati i u naša suvremena doktrinarna rješenja odbrane i zaštite socijalističkog samoupravnog društva.